

Govor Ervina Frtiza v Dražgošah 12.1. 2020

Spoštovane tovarišice, spoštovani tovariši, spomin na epopejo, ki se je tukaj v Dražgošah dogajala v začetku januarja 1942, nas vsako leto množično zgrne na proslavo in komemoracijo sem gor, da bi se spomnili upornosti in svobodoljubja našega naroda, naših ljudi, naših prednikov. Mineva pač že sedeminsedemdeset let od slavnih in tragičnih bojev, ki so jih partizani bojevali na teh strminah in v tej vasi. Sedeminsedemdeset let je mnogo let. Le še redki so med nami, ki so se borili v narodnoosvobodilnem boju in revoluciji in sami doživeli težke vojne čase. Bili so veliki časi in moramo se jih spominjati. Pozdravljeni torej na tej spominski slovesnosti, drage tovarišice in dragi tovariši, borci in borke, Dražgošanke in Dražgošani, zlasti pa vsi mladi, ki ste tukaj z nami. Tu so naši prapori, tu je veličasten spomenik veličastnemu boju, tu slišimo vsako leto naše partizanske pesmi, ki so navdihovale borce za svobodo. Partizanska umetnost, zlasti pesmi, ki so bile najbolj priljubljene, so še zmeraj nekaj čudežnega. So veseli veter, so kri v plamenih. Partizanska umetnost je partizanstvo povzdigovala v kulturni boj. Kulturniki in umetniki, pesniki in likovniki, glasbeniki in gledališčniki so v nemogočih razmerah ustvarili dela, ki še vedno sodijo v vrh slovenske umetniške ustvarjalnosti. Mnogi umetniki so v bojih umrli. Zdaj živimo v času, ko nam o narodno osvobodilnem boju neposredno priča skoraj samo še ta umetnost. Ni čudno, da sodobni nasprotniki v svoji splošni popravljalnici zgodovine odrivajo in zamolčujejo to našo čudovito dediščino.

Tovarišice in tovariši, v slovenski literaturi bi težko našli svetlejšo verz, kot je Kajuhov verz, napisan njegovemu dekletu:

In ker te ljubim,

prav zato

sem stisnil pest

še bolj krepko.

Ta možata izpoved ljubezni je še zmeraj simbol partizanstva. Kako drugačen je ta stih od najbolj slavnega stiha, ki se je oglašal z druge strani bojne črte, stih, ki ga nekateri tako častijo in ki se glasi:

»Joj, lep je molk s prstjo zasutih ust.« Stih, klavrno zazrt v estetiko smrti.

Tovarišice in tovariši, moja pesniška generacija je še lahko tovariševala

s partizanskimi pesniki, a lani se je v visoki starosti poslovil še najmlajši med njimi - Ciril Zlobec. Bili so nepozabna pesniška četa. Matej Bor, ki je po osvoboditvi med drugim preprečil, da osvoboditelji niso naselili na Sorško polje petdeset tisoč Albancev in Grkov. Kocbek, ki je rad mlajšim kolegom, ki so si upali kaj reči, po kurirki pošiljal pozdravne dopisnice. Vitomil Zupan, ki je govoril o visokem morju in se nikoli ni hvalil ne s svojim partizanstvom ne z literaturo ne z ženskami. France Kosmač, ki je na vprašanje, kako mu je bilo, ko je na pohodu Štirinajste divizije na Štajersko nadomestil padlega Kajuha, odgovarjal, da je gazil sneg do pasu kot vsi drugi, nosil mitraljez in ranjence in upal, da bo doživel svobodo. Danes odmeva tukaj njegova pesem Na juriš in Kdo pa so ti mladi fantje. Z ljubeznivim pesnikom Minattijem sem prijateljeval. Ko smo ga vprašali, ali se je poznal s pesnikom Francetom Balantičem, je rekel, da je njegove pesmi bral že pred vojno, srečal pa ga ni nikoli, ker žal nista bila v isti brigadi...

Vojni čas se zrcali v pesmih mnogih pesnikov, najžlahtnejši, Oton Župančič je napisal pesem Pojte za menoj, a ohranjenih je deset tisoče verzov, ki so jih pisali trpeči moški in zlasti ženske, ki se niso šteli za umetnike. Zavojevalske vojske so pač povsod, tako kot tu v Dražgošah, ravnale z našimi ljudmi okrutno, pravzaprav komaj predstavljivo: prikorakale so v našo deželo in tu vzpostavile neprikrito hudodelsko ureditev, ki ne šteje množično uničenih posameznih življenj, saj so prišle z namenom, da izbrišejo s sveta prebivalstvo, da izbrišejo narod.

Tisti čas je bil velik in težak. V okrutnih razmerah je vsaka misel na upor pravzaprav mejila na brezupno norost. Toda samo mirno čakanje na usodo, ki so jo Slovencem namenili zavojevalci, je bilo še bolj nerazumno. In tako upora niso mogle streti nobene še tako okrutne represalije. In upor se je zaključil z zmago. Tako partizanska generacija in njen boj pomenita tudi za sedanjo generacijo zgled človečnosti in navdih v prizadevanjih za narodni obstanek in človeka vredno življenje. Tudi tu v Dražgošah, ob spominu na boj in žrtve, slavimo človečnost narodno osvobodilnega boja in z njim povezane ljudske revolucije.

Ko so partizani maja 1945 osvobodili deželo, je nastalo obdobje, ki je vasem in mestom, opustošenim v vojni, odpiralo široke možnosti za razmah narodnega

življenja in za emancipacijo delovnih ljudi. Nastopil je socializem. Nekateri pravijo, da totalitarizem in vsiljen družbeni red. Prav, a kaj so nam takrat vsilili komunisti? Vsilili so podružbljenje privatnih bank in podjetij, nacionalizacijo veleposestev, fevdalnih posesti, vsilili so splošno volilno pravico, enake pravice za ženske, civilno poroko, planirano nacionalno ekonomijo, socialno, zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, brezplačno šolanje za vse, kulturo in prosveto za ljudstvo, knjige, domačo literaturo in načrtno prevajano najpomembnejšo iz svetovne literature, množično športno življenje. Niso pozabili vsiliti niti pionirske železnice, da bi se mladi rod seznanil z najnaprednejšimi tehničnimi dosežki, ki jih ljudska oblast v tistih okoliščinah lahko priskrbi...

Vse to dandanes nekaterim družbenim silam zbuja gnus in pohujšanje. Svoboda naroda in pridobitve socialistične revolucije menda niso bile tisto pravo. Najde se celo kak bivši član partije Dimitrij Rupel, ki je lani objavil zanj pomembne datume v zgodovini Slovencev in v letu 1945 ni omenil zmage nad zavojevalskim fašizmom in nacizmom. Ta zanj ni bila pomembna. Seveda pa je dal na svoj seznam poveljnih poboj kvizlinških sil. Ja, grdi komunisti, grdi partizani so jih vsevprek pobili, niso jim sodili in jim niso privoščili groba.

Ampak kdo je začel in kdo je bil na strani teh, ki so prihrumeli v deželo in takoj začeli s hudodelskimi represalijami, požiganjem vasi, množičnim izganjanjem prebivalstva, množičnim streljanjem talcev in komaj predstavljivo, a grozljivo resnično namero, da izbrišejo ves naš narod? Nacistični zavojevalci so povsod, kamor so prišli, tudi tukaj v Dražgošah, streljali talce. Že dolgo ni nihče povedal, da svojim žrtvam niso sodili in jim niso privoščili groba. Ustreljene v Celju in Mariboru so vozili v krematorij v Gradcu, jih zažgali in neznano kje raztrosili. Med njimi je bil moj oče Pepi Fritz, ustreljen s 142. drugimi trpini in trpinkami v sodnijskih zaporih v Mariboru. To je bila skupina, ki je smela pred smrtjo napisati poslovilno pismo. Ta pisma so se ohranila. Niti v enem ni obžalovanja in kesanja zaradi sodelovanja v upor. Niti z eno besedo niso omenili, da jim je žal umreti. Tega veselja zavojevalcem niso privoščili... Da bi se slovenski jezik, naša mila govorica, ohranil, je mnogo razlogov. Eden od teh bi bil: ti talci, pisci zadnjih pisem, si zaslužijo, da še njihovi pozni potomci prebirajo njihova zadnja sporočila v jeziku, v katerem so do zadnjega diha prezirali smrt.

Pri nacističnih zavojevalcih ni bilo nič viteškega, samo brutalno prisiljevanje vsega prebivalstva, samo brutalno, neusmiljeno nasilje. In tako, ali še huje so ravnale

njegove pomožne, plačane policijske sile, slovenski kvizlingi. Kljub temu je prav, da partizanska stran povojne poboje teh zavojevalčevih pomožnih policijskih sil obžaluje. Ti poboji niso bili samo dejanje, nevredno humanističnega gibanja. Bili so še nekaj hujšega. Bili so napaka...

Tovarišice in tovariši, socializem v Sloveniji, še bolj pa v ostali Jugoslaviji je začel svojo kariero v zaostali, obubožani pa še od strašne vojne razdejani, lačni, izkraveli deželi, kjer je bilo v izobilju samo neizmerno strahu, negotovosti, do neba nakopičenega sovraštva in čez vsako mero polno pričakovanj in iluzij o svetli bodočnosti. Socialistične sile, ki so z neizmernimi žrtvami sicer zmagale, so bile s svojo vizijo, naslonjeno na edini zgled, ki je obstajal, na Sovjetsko zvezo, tako šibke, da so lahko vodile obnovo dežele in izgradnjo nove družbe samo z najbrezobzirnejšo mobilizacijo svojih sil. Zato je bila enotnost socialistične akcije ves čas socializma glavni družbeni imperativ. izgubiti ene same volitve je bilo nepojmljivo. Strah za usodo socializma je bil močan razlog za to, da je ostala demokracija v deželi ves čas rudimentarna, enotnost akcije je narekovala mnoge omejitve, recimo zelo kontrolirano svobodo izražanja. Narekovala je tudi nadaljnje napake, recimo zapiranje domnevnih izdajalskih stalinistov na Goli otok. Strah pred polaganjem računov za povojne poboje je vodilnim tovarišem še krepil strah pred izgubo oblasti. Iz nezaupanja do ljudi je nastalo tudi okrnjeno samoupravljanje, ki ga delavci po negativnih izkušnjah niso več jemali resno. In ko se je v deželi sprevrgel družbeni sistem v kapitalizem, ga niso branili. To je bil zgodovinski poraz socializma.

Ko dandanes poskušamo podpreti levo družbeno paradigmo, je samoumevno, da je treba radikalni kritiki podvreči ne samo sedanji neoliberalistični, kapitalistični sistem, ampak kritizirati za nazaj tudi socializem in njegove napake.

Socializem v Jugoslaviji se je tako pohabil, tako velikodržavno in nacionalistično izrodil, da je bila v Jugoslaviji ogrožena tudi slovenska nacionalna svoboda in neodvisnost. V Jugoslaviji nam ni kazalo več ostati. iz Jugoslavije je bilo treba čimprej izskočiti. Zasilni izhod se nam je brez velikih žrtev posrečil. Za druge jugoslovanske narode žal mnogo manj kot za Slovence. A tudi mi smo se rešili iz slabega v hujše. Da je sedanja Slovenija uresničena sanja stoletij in tisočletij, je zgolj govorniška hiperbola, kajti znameniti osamosvojitelji so z osamosvojitvijo izvedli tudi restavracijo kapitalizma. Ti znameniti demokrati za to niso nikogar vprašali. Z banalnim skupščinskim postopkom so prekvalificirali našo družbeno lastnino v

nenašo državno last, to se pravi, neodtujljivo last ljudstva v odtujljivo državno last. In vsa družbena lastnina je postala plen. Ljudje se s tem ne morejo sprijazniti: v pismih bralcev se ne nehajo obtožbe teh dejanj. Kajti zdaj dopuščamo razprodajo vsega, kar je bilo ustvarjeno. Dopuščamo svobodo delovanja domačim in tujim grabežljivcem. Politične odločitve nam narekujejo drugi. Volilne programe nam narekujejo tuji centri moči. O državnih proračunih se odloča zunaj države. Situacija je nevzdržna. Prodali smo še zadnje ostanke bank, mnoga najboljša podjetja, letališče, prehranska podjetja. Zapravili smo celo mineralno vodo radensko in donat. Delavci, socialistični samoupravljalci so zdaj, če po kakšni sreči še imajo delo, postali delojemalci, prisiljeni v mezdne odnose. Znamenita cinična gospodarska zbornica narekuje deželi svoj svetovni nazor, ki ga zaobjema en sam pojem – biznis. Ena največjih političnih napak je bila, da se je zveza komunistov, kakor že je bila brez ugleda in vpliva, razpustila in postala iz revolucionarne stranke socialdemokratska. Tako so slovenski delavci do ustanovitve stranke Levice ostali brez svoje glavne politične opore, dve desetletji. Zdaj družbeno gibanje za demokratični socializem dela prve pogumne korake. politično se je organiziralo, na volitvah prišlo v parlament, vidimo ga na delu v parlamentu in ga lahko ocenjujemo po njegovih dejanjih.

Tovarišice in tovariši, mi, ki smo zbrani na tej komemoraciji, se prav gotovo v veliki meri strinjamo, da je slovensko uporniško svobodnjaštvo iz druge svetovne vojne, ki se je v novejšem času pokazalo tudi proti velikosrbskemu hegemonizmu in tudi proti politiki Janeza Janše, tista vseljudska volja, na kateri bo slonela bodočnost tega ljudstva. Mi hočemo pravno državo, hočemo, da v tej deželi ljudje živijo od dela, znanja, tudi od podjetnosti. Mi vztrajamo pri tem, da se tatvina zatre, da se uveljavi učinkovita kontrola, kontrola od spodaj, kot je imel navado reči tovariš Lenin. Da družba normalno deluje. Tako se sprašujemo, kdo nam je vsilil dogmo, da so zasebni interesi nedotakljivi. Kdo nam je vsilil življenje, v katerem se toliko ljudi neznosno otepa z revščino. Slovenci visoko cenimo solidarnost in enakost in veliko nam je do tega, da lahko delamo, da se naši otroci lahko izobražujejo, da za pošteno delo in pošteno izobrazbo in znanje tudi pošteno zaslužimo. Zato zahtevamo državo, ki nam bo zagotavljala človeka vredno življenje. Zasebna tržna ekonomija, gospodarstvo, ki diktira državnim oblastem sumljive zakone, oblasti, ki gojijo sistemsko korupcijo, ki so razprodale nacionalno bogastvo, nekdanjo skupno last in ki hlapčujejo tujim interesom in interesom bogatih, ki drsijo v fašizacijo, ne morejo več zagotavljati ljudske blaginje.

Naša gesla so: podružbljena proizvodnja in družbena praksa, socialna skladnost, enakost, varnost, zaščita okolja, znanost, kultura... Dovolite mi, da vam za konec povem pesem, ki jo mečem v obraz tistim, ki jih danes ni tukaj med nami, ker jim ni za naše interese.

EPP kantata

Naš ekonomsko-propagandni program
prihaja danes k vam.

kdor hoče poslušati, lahko čuje:

*Kar imamo buržuje,
nam je huje.
S podjetji vred nas kapital prodaja in kupuje.
To nas ponižuje.*

Kot oni začenjamo svoj pohod z reklamo.
Pri njih smo se učili. In znamo.

*Kot z živino z nami ravnajo.
Trdo delamo. Polagajo nam pičlo klajo.
Ne ganejo jih solze.
Če nam kdaj kaj malega pridodajo,
nam pridodajo, ker krava pri gobcu molze.*

Naše reklame bodo kot njihove, brez manir.
Kot oni nas, jih bomo spravili ob dušni mir.
bodo si mogli zatiskati oči in ušes,
ne bo jim pomagal prezir.
Kakor levu ne pusti spati mrčes,
jim ne bomo pustili spati.
Zlezli jim bomo v pižamo.
Nikamor ne bodo mogli zbežati
pred našo reklamo:

*Gospodje ljubeznivi,
ki držite za vrat domovino,
totalno ste pogrešljivi
skupaj s privatno lastnino.*

Zato si nismo bot.
Na ekran jim pošljemo spot:

Gospodje spočetniki znane direktive,

*da je treba stroške dela prepoloviti,
pol delavcev odpustiti,
drugim pa njihovo delo naložiti,
imamo vas za absolutno pogrešljive.*

Celo obcestne panoje,
s katerimi silijo nižje sloje
gledati svoje reklame in svoje kriminalne face
in ki nam zakrivajo polja in vršace,
bomo vključili v razredne boje.
Nanje bomo pisali svoje srborite
in preroške grafite:

*Plevel se izruje,
buržuje se sezuje
in se jih pošlje bose horuk čez mejo
v Feketevaroš in Piškopejo.*

Iz vseh kotov bomo nanje prežali.
Kamor bodo pogledali, bodo brali:

*Vi, ki ste z uzakonjeno tatvino
olastnili skupno lastnino,
če se upirate še tako obupno,
skupno bo spet skupno.*

Kot njihov epepe bomo vsiljivi in posiljevalski.
V male možgane jih bomo z reklamo.
Kot kapital bomo grozljivi in ubijalski.
Pri njih smo se učili. In znamo.

*Menedžerji, lastniki bank in podjetij,
posvetite se vodenju in ukazovanju,
podjetja in banke morajo biti v voznem stanju,
ko jih spet prevzamejo delavski sveti.*

Ah, visoka družba, okravatenipiskrovezi,
rokomavhi, kramarji, mošnjerezi,
posiljevalci javnega mnenja, vezalci otrobov
v spremstvu političnih sabljezobov
in žegnanihkomunofobov,
vsa vaša javna trobila
nam bodo služila
in prinašala naša epepe sporočila:

*Naveličali smo se piskati tanko,
tu smo, pod svojo rdečo zastavo,*

*tu smo in tvorimo nepregledno rdečo stranko.
Uvedli bomo rdečo državo,
rdečo samoupravo,
uvedli bomo samospoštovanje,
vzdignjeno glavo
in blagostanje.*

Vsi, vsi, ki živite v kloaki,
le vkup z nami. Z nami, obubožana vas,
z nami, študentje, profesorji, pesniki, strokovnjaki,
prihaja naš čas.

*Iz naše nesreče vsakdanje
prejo na svet naše sanje.
Spremenile se bodo v dejanje.
Združimo svoje sile solidarno.
Solidarno bomo stali in obstali.
Maltretirati nas bo postalo nevarno.
Vladaioči, glejte, kako boste z nami ravnali.*